

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
КРИМІНОЛОГІЯ І КРИМІНАЛІСТИКА**

УДК 343.13+341.44

Березняк В.С.,

старший науковий співробітник відділу організації
наукової роботи та редакційно-видавничої діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ФУНКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ:
ПОНЯТТЯ І ОЗНАКИ**

У результаті аналізу норм правових актів, а також узагальнення точок зору вітчизняних і закордонних науковців визначаються основні ознаки принципів інституту екстрадиції, а також визначаються функції інституту екстрадиції. Надається авторське поняття принципів інституту екстрадиції.

Ключові слова: екстрадиція, ознака, принцип, функція.

В результате анализа норм правовых актов, а также обобщения точек зрения отечественных и зарубежных ученых определяются основные признаки принципов института экстрадиции, а также определяются функции института экстрадиции. Дается авторское понятие принципов института экстрадиции.

Ключевые слова: экстрадиция, признак, принцип, функция.

An analysis of the provisions of the legal acts, as well as summarizing the points of view of domestic and foreign scientists determined the main features of the principles of the Institute's extradition, and also defines the functions of the Institute extradition. The author's concept of the principles of the institute extradition.

Keywords: extradition, a sign, a principle function.

Актуальність проблематики. Здійснювана в Україні судово-правова реформа, а також вступ України до Європейського союзу зумовлює необхідність наповнення новим змістом традиційних положень кримінально-процесуального права і появу нових інститутів, які мають безпосередньо практичне значення.

Одним з них є інститут екстрадиції, який нещодавно був закріплений на законодавчому рівні. У зв'язку з цим питання визначення функцій та принципів цього інституту набуває як теоретичного так і практичного значення, що в свою чергу визначає актуальність дослідження цієї теми.

Ступінь наукової розробки. Дослідженню проблем екстрадиції присвячені праці А.І. Бойцова, О.І. Виноградової, І.О. Кашука, І. В. Озерського, А.В. Озерської, В.Ш. Табалдієвої, В.М. Тертишника, С.П. Щерби та ін. У свій час зазначені вчені зробили науковий внесок у дослідження вказаної проблематики. Однак, прийняття Кримінального процесуального Кодексу України від 13.04.2012 р. № 4652-VI (далі - КПК), а також інших національних нормативно-правових актів зумовило ряд змін організаційно-правового характеру у цій сфері. У зв'язку із цим багато питань пов'язаних з функціонуванням інституту екстрадиції на сьогоднішній день, ще не знайшли наукового відображення і потребують окремих наукових розробок. Зокрема, до таких відноситься і визначення функцій та принципів інституту екстрадиції.

Метою статті є спроба автора визначити функції та принципи інституту екстрадиції.

Виклад матеріалу. Щоб зрозуміти функціональне призначення інституту екстрадиції, в першу чергу необхідно визначити загальне поняття функції права, яке притаманне будь-якому правовому інституту. Функції права – напрями або види впливу права на суспільні відносини. В них виражається роль і призначення права в суспільстві

й державі, його соціальна цінність та найважливіші риси; функції права реалізуються через систему права (галузі, інститути, норми права, тощо), через нормативно-правові акти, договори, прецеденти та акти застосування права, а також шляхом відповідальності органів державної влади [1, с. 313].

Виходячи з цього визначення і відповідно до загальної класифікації функції екстрадиції можна поділити на дві основні групи: загальні функції; спеціальні функції.

До загальних функцій екстрадиції належать такі: міжнародно-дипломатична функція – цю функцію відображає міжнародне співробітництво держав у сфері надання правової допомоги у сфері кримінального судочинства, у тому числі екстрадиції, а також велике досягнення об'єднання держав у боротьбі зі злочинністю; нормотворча функція, яка виражається в постійному удосконаленні норм екстрадиції і їх закріпленні в міжнародних договорах, створенні гнучкої процедури екстрадиції, яка може застосовуватися в багатьох державах, постійному пристосовуванні норм екстрадиції до сучасних умов взаємовідношення держав на міжнародному рівні боротьби зі злочинністю; імплементаційна функція, яка виявляється в застосуванні державами у внутрішньому законодавстві міжнародних норм екстрадиції, а також у пристосованні цих міжнародних норм до національної процедури екстрадиції з подальшим регулюванням цими нормами правових відносин, які виникають при екстрадиції; правоорієнтуюча функція, яка забезпечує орієнтир держав на нові правові тенденції щодо процесів, які виникають при екстрадиції, орієнтир на створення правових змін у сфері екстрадиції, які сприяли б більш ефективній міжнародній співпраці у боротьбі зі злочинністю з урахуванням нових форм і змін злочинності; правозобов'язальна функція, яка створює обов'язок держав у міжнародній співпраці у сфері екстрадиції. Цей обов'язок держав закріплений в багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорах, забезпечує неухильне виконання державами зобов'язань, вказаних у договорах. Зобов'язання про екстрадицію забезпечується в першу чергу наявністю прохання (вимоги) про екстрадицію та існуючих положень договорів.

Спеціальні функції екстрадиції:

1) охоронна, яка є головною функцією будь-якого правового інституту. Включає охорону громадян і державних інтересів від злочинних посягань. В розрізі цієї функції основним правовим критерієм забезпечення захисту громадян і державних інтересів є боротьба зі злочинністю. Це, у свою чергу, виражається в різних цілях, за допомогою яких держави здійснюють міжнародне співробітництво у сфері боротьби зі злочинністю. В інституті екстрадиції як форми міжнародної співпраці держав в області боротьби зі злочинністю до таких цілей можна віднести: притягнення осіб, які вчинили злочин, до кримінальної відповідальності, приведення вироку до виконання, виконання постанови про взяття під варту особи (ст. 1 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р.), проголошення вироку (ст. 1 Типового договору про видачу 1990 р.). Якщо подивитися з точки зору видів злочинів, з якими міжнародне співтовариство здійснює боротьбу, то такими злочинами є злочини міжнародного характеру, наприклад, тероризм, незаконний обіг наркотичних засобів, торгівля людьми та ін. Екстрадиція є тією правовою формою, за допомогою котрої досягається результат боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні. Що стосується міжнародних злочинів, то вони виходять за рамки правового регулювання в області загальної екстрадиції і належать до сфери регулювання правових відносин міжнародними кримінальними судами і трибуналами;

2) захисна функція забезпечує захист осіб під час екстрадиції. Головною метою є захист прав і свобод людини. В інституті екстрадиції захист прав людини забезпечується встановленням певних гарантій, іменованих підставами для відмови в екстрадиції. Це ті принципи, за якими екстрадиція неможлива за певних умов: принцип подвійної злочинності, невидача власних громадян [2, с. 159], невидача осіб у державу, де існує покарання у виді смертної кари, та ін. Дані підстави відмови у видачі відображені у всіх спеціальних договорах про екстрадицію і є гарантом непорушення прав особи, яка підлягає екстрадиції. Захист осіб при екстрадиції здійснюється за допомогою встановлення певної процедури екстрадиції, розгляду судом підстав для екстрадиції, можливість особи, яка підлягає екстрадиції, опротестувати дії в суді, право особи мати захист адвоката. Першочерговим гарантом прав людини під час екстрадиції є суд;

3) регулятивна функція містить в собі дії, направлені на регулювання правових відносин між державами за допомогою міжнародних договорів про екстрадицію;

4) правозабезпечувальна функція забезпечує нормами права формування міжнародних відносин між державами в області екстрадиції з урахуванням нових тенденцій боротьби зі злочинністю;

5) інформаційна функція – це обмін інформацією між державами про злочини і факти, які необхідні для розгляду питання про екстрадицію, а також нових розробок щодо удосконалення екстрадиції або змін у національному законодавстві держав норм, що стосуються екстрадиції. У ст. 74 Договору між СРСР і Угорською Народною Республікою про надання правової допомоги по цивільних, сімейних та кримінальних справах 1970 р. вказано про взаємний обмін інформацією про обвинувальні вироки, що вступили в законну силу, винесені відносно громадян іншої договірної держави, інформацією про судимість осіб, а також обмін відбитками пальців засуджених осіб;

6) соціально-забезпечувальна або соціально-гарантійна функція забезпечує повернення осіб, які перебувають на примусовому лікуванні, до нормального життя в суспільстві; виправлення, перевиховання та соціальну реабілітацію засуджених осіб, які були передані в державу підданства.

В основі екстрадиції лежать єдині для усіх країн принципи, якими вони керуються при укладанні міжнародних угод та при розробці національних інститутів [3, с. 184]. Принципи кримінального процесу – це сформовані в процесі розвитку правосвідомості та природного права і закріплені в законі, правових позиціях Європейського суду з прав людини чи інших джерелах процесуального права основоположні правові ідеї, морально-правові засади, найзагальніші положення, що визначають сутність, зміст і направленість діяльності суб'єктів процесу, спосіб і процесуальну форму їх діяльності та здійснення правосуддя, створюють систему гарантій встановлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя [4, с. 100].

Що стосується принципів інституту екстрадиції, то вони комплексно не досліджувалися, хоча деякі науковці розглядали певні аспекти цієї тематики. Так, О.І. Виноградова поділила принципи екстрадиції на загальні і спеціальні. До загальних Виноградова віднесла такі принципи: незастосування сили або погрози силою; мирне вирішення міжнародних спорів; невтручання у внутрішні справи інших держав; міжнародне співробітництво; рівноправність і самовизначення народів; суверенна рівність держав; добросовісне виконання зобов'язань в міжнародному праві; повага прав людини; недоторканність кордонів; територіальна цілісність. До спеціальних:

невидачу громадян і політичних емігрантів; невідворотність покарання; гуманність; захист прав своїх громадян за кордоном [5, с. 91, 93]. І.В. Озерський, А.В. Озерська та І.О. Кашук вказують, що основу здійснення видачі утворює сукупність загальних принципів, регулюючих взаємодію держав, принципів, викладених в угодах про видачу, та принципів внутрішньодержавного законодавства України [6, с. 34].

Важливим принципом екстрадиції, який вказаний у ч. 1 ст. 2 Конвенції 1957 р., є принцип подвійної кримінальності [7, с. 213]. Відповідно до нього злочин є екстрадиційним, якщо він карається за законами обох держав, які вступають в екстрадиційні правовідносини. Покарання за злочин, що вчинила особа, повинне бути передбачено за національним кримінальним законодавством як держави, де особа знаходиться, так і держави, де був вчинений злочин і яка вимагає екстрадиції.

Одним із важливіших принципів інституту екстрадиції є принцип екстрадиційної (мінімальної) кари. Частина 1 ст. 2 Конвенції 1957 р. вказує на те, що екстрадиція правопорушників здійснюється у зв'язку із правопорушеннями, які караються за законами запитуючої сторони та запитуваної сторони позбавленням волі або згідно з постановою про утримання під вартою на максимальний термін не менше одного року чи більш суворим покаранням. Вказаний принцип є, так би мовити, підставою для здійснення екстрадиції, тобто вчинення злочину, що карається позбавленням волі не менше ніж на один рік чи більш суворим покаранням. Принцип спеціалізації є обов'язковим для виконання державами, при відсутності цього принципу відсутній сам процес екстрадиції.

Відповідно до ч. 7 ст. 2 Конвенції 1957 р. будь-яка сторона може застосовувати принцип взаємності щодо будь-яких правопорушень, вилучених із сфери застосування конвенції згідно з цією статтею. Зміст цього принципу полягає в тому, що за відсутності міжнародного договору або конвенції держави можуть видати особу на засадах взаємності, тобто якщо одна держава видала особу іншій державі, то і інша держава повинна видати в подальшому особу. Принцип взаємності – факультативний принцип, не обов'язковий, але обов'язковості він набуває тоді, коли одна з двох держав видала особу відповідно до цього принципу. На початку принцип взаємності розглядається як право держав, а потім вже як обов'язок однієї з держав.

До принципів екстрадиції слід відносити засади, які становлять основу інститутів як видачі, так і відмови у видачі підозрюваних, обвинувачених (підсудних) чи засуджених. Наприклад, російський вчений О.І. Бойцов розглядає такі принципи з позиції поділу їх на принципи, які є обов'язковою підставою для відмови в екстрадиції, і принципи, які є можливою підставою для екстрадиції. До першої групи він відносить принципи: невидачі власних громадян, невидачі осіб, які переслідуються за дискримінаційними ознаками; принцип *non bis in idem* (не можна двічі карати за один і той же вчинений злочин); дипломатичного імунітету, а до другої групи – принцип захисту та принцип *aut dedere, aut iudicare* [8, с. 7,8], або, іншими словами, «видай або суди», метою якого є невідворотність покарання [7, с. 238]. На такі принципи, як принципи міжнародного співробітництва держав у сфері правосуддя, вказує і В.М. Тертишник [9 с. 772-774].

Принципи невидачі знайшли своє відображення у ст. 3 «Імперативні підстави для відмови в видачі» та ст. 4 «Факультативні підстави для відмови в видачі» Типового договору про видачу 1990 р. [10]. У всіх цих принципах є спільна мета – невидача осіб з метою захисту їх прав і свобод. Тому, на нашу думку, всі принципи, які є підставою для

невидачі осіб, доцільно об'єднати в єдину групу та назвати загальним поняттям: принцип невидачі. Принцип невидачі також може бути обов'язковим (імперативним) або необов'язковим (факультативним).

Принципи екстрадиції мають певні властиві тільки цьому інституту ознаки. Вони знаходять своє відображення в нормах міжнародних договорів або конвенціях, деякі з них – в нормах національних законів. Принципи екстрадиції мають вигляд підстав для передачі або відмови в передачі особи. Принципи екстрадиції мають ознаки імперативності та факультативності (наприклад, більшість держав не видають власних громадян, а деякі держави за наявності міжнародного договору можуть видати власних громадян – Італійська Республіка, Республіка Білорусь тощо). Поєднання принципів кримінально-процесуального права і екстрадиції, наприклад, принцип *ad hoc* (ст. 14 Конвенції 1957 р.).

Відповідно до цього пропонується дати власне визначення принципам інституту екстрадиції. Принципи інституту екстрадиції – це закріплені в нормах спеціальних міжнародних договорів (конвенцій) або відображені в нормах національних законів загальні положення та основні ідеї, що визначають суть, зміст, мету взаємовідносин держав щодо екстрадиції осіб та мають як імперативний, так і факультативний характер.

У процесі екстрадиції застосовуються і традиційні принципи кримінально-процесуального права: принцип презумпції невинуватості, принцип рівності людей перед законом і судом, публічність, гласність, право на захист, право на честь та гідність тощо. Вказані принципи використовуються не як підстави для екстрадиції або відмови в екстрадиції, але застосовуються під час екстрадиції.

До принципів екстрадиції, на наш погляд, слід віднести такі фундаментальні положення, як забезпечення прав і свобод особи, яка видається, ознайомлення її з висунутим щодо неї обвинуваченням та нормами законів, за якими кваліфіковані її дії.

Принцип „видай або суди” деякі науковці розглядають як основний принцип екстрадиції, принцип, що складає основу інституту екстрадиції [11, с. 51]. З цією думкою можна погодитись, бо самою суттю екстрадиції є покарання особи, а принцип „видай або суди” точніше відображає зміст вказаного інституту, тому цей принцип належить до принципів інституту екстрадиції.

До групи спеціальних принципів можна віднести принцип *ad hoc*: видана особа не може переслідуватися, засуджуватися або затримуватися з метою виконання вироку чи постанови про утримання під вартою ні за яке правопорушення, вчинене до її видачі, крім правопорушення, за яке вона була видана, і її особиста свобода ні з яких інших причин не може обмежуватися [12, с. 86] (ч. 1 ст. 14 Конвенції 1957 р.).

Висновки: 1. Інститут екстрадиції має свою складну систему функцій і принципів. Частина цих принципів знайшла своє відображення в нормах міжнародних договорів, конвенціях і має вигляд підстав для екстрадиції або підстав відмови в екстрадиції, а деякі з них імплементовані і в національні закони. Інші принципи екстрадиції не застосовуються як підстави для екстрадиції або відмови в екстрадиції, але застосовуються під час екстрадиції як принципи кримінально-процесуального права, частиною якого є інститут екстрадиції.

2. Принципи інституту екстрадиції – це закріплені в нормах спеціальних міжнародних договорів (конвенцій) або відображені в нормах національних законів загальні положення та основні ідеї, що визначають суть, зміст, мету взаємовідносин

держав щодо екстрадиції осіб та мають як імперативний, так і факультативний характер.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – ... – Т. 1 : А–Г. – 672 с.
2. Березняк В. С. Актуальні питання екстрадиції осіб, які вчинили злочин / В. С. Березняк // Юридична наука та правоохоронна діяльність : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. молодих учених [«Проблеми боротьби зі злочинністю очима майбутніх правоохоронців»], (Дніпропетровськ, 18 травня 2005 р.). – Вип. 6. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 159–162.
3. Научно-методический комментарий к Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (новая ред. от 7 октября 2002 г.) / под общ. и науч. ред. докт. юрид. наук, проф., Заслуж. деятеля науки РФ С. П. Щербы. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2007. – 184 с.
4. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академічне видання. – К.: Алерта, 2014. – 440 с.
5. Виноградова О. І. Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю / О. І. Виноградова // Право України. – 1999. – № 4. – С. 90–93.
6. Озерський І. В. Міжнародне співробітництво в питаннях екстрадиції / І. В. Озерський, А. В. Озерська, І. О. Кашук // Економіка, фінанси, право. – 2005. – № 2. – С. 33–35.
7. Лукашук І. І. Международное уголовное право : учеб. / Лукашук І. І., Наумов А. В. – М. : Спарк, 1999. – 287 с.
8. Бойцов А. И. Выдача преступников / Бойцов А. И. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 795 с.
9. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підруч. / Тертишник В. М. – 5-те вид., доп. і перероб. – К. : А.С.К., 2007. – 848 с.
10. Типовий договір про видачу : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1190 № 45/116 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_687.
11. Табалдиева В. Ш. Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства : учеб. пособие / В. Ш. Табалдиева. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 192 с.
12. Ухвала спільного засідання Судової палати у кримінальних справах та Військової судової колегії Верховного Суду України від 1.06.2007 р. // Судова практика Верховного Суду України у кримінальних справах : офіц. видання / Верховний Суд України ; відп. ред. П. П. Пилипчик. – К. : Вид. Дім „Ін Юре”, 2008. – 608 с.

УДК 343.7

Дімітров М.М.

викладач Придунайської філії МАУП

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ,

ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.229 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Здійснена загальна характеристика суб'єкту злочину, передбаченого ст.229 Кримінального кодексу України. Зауважено на існуючий в зарубіжних країнах інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини у сфері господарювання. Зроблена пропозиція застосування цієї практики в Україні.

Ключові слова: суб'єкт злочину, кримінальна відповідальність, господарська діяльність, юридична особа, контрафактний товар.

Осуществлена общая характеристика субъекта преступления, предусмотренного ст.229 Уголовного кодекса Украины. Указано на существующий в зарубежных странах институт уголовной ответственности за преступления в сфере хозяйствования. Сделано предложение использование такой практики в Украине.

Ключевые слова: субъекта преступления, уголовная ответственность, хозяйственная деятельность, юридическое лицо, контрафактная продукция.

Carried general description of the subject offense under st.229 Criminal Code of Ukraine. Comments on existing in foreign countries institute the criminal liability of legal persons for crimes in the economic sphere. Made offer the use of the practice in Ukraine.

Key words: subject of crime, criminal responsibility, economic activity, legal entity counterfeit goods.